

İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Çalışma Rehberi

Bu rehber; 4. sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi kazanımları doğrultusunda temel haklar, anayasal güvenceler, uluslararası sözleşmeler ve birlikte yaşama kültürünü pekiştirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Sınıf Tahtası: İnsan Hakları Konu Başlıkları

Derslik Tahta Notu: Doğuştan gelen başlıca temel insan hak ve özgürlükleri

KISA CEVAPLI TEST SORULARI (QUIZ)

Yönerge: Aşağıdaki soruları dikkatle okuyunuz. Yanıtlarınızı zihninizde veya not kâğıdında yapılandırdıktan sonra Sayfa 2'deki Cevap Anahtarı bölümünden kontrol ediniz.

1. Temel insan haklarının üç ana özelliği nedir ve bu özellikler ne anlama gelir?
2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre "çocuk" kime denir ve Türkiye bu sözleşmeyi hangi yılda imzalamıştır?
3. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi hangi küresel olayın ardından, hangi tarihte ilan edilmiştir? Türkiye'de ne zaman Resmi Gazete'de yayımlanmıştır?
4. John Locke'un liberal düşünce geleneğine göre özgürlük nasıl tanımlanır ve toplumsal sözleşmede devletin temel görevi nedir?
5. İnsan hakları anlayışına göre özgürlük sınırsız mıdır? Bireyin kendi özgürlük alanı üzerindeki kısıtlamaya somut bir örnek veriniz.
6. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği durumlarda başvurabilecekleri demokratik ve yasal kurum/kuruluşlara örnekler veriniz.
7. T.C. Anayasası'na göre temel hak ve hürriyetler hangi olağanüstü durumlarda ve nasıl kısıtlanabilir? Örnekle açıklayınız.
8. Birleşmiş Milletler (BM) ne zaman ve hangi amaçla kurulmuştur? Çocuk haklarını korumakla görevli fonun adı nedir?
9. İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel zihinsel, duygusal ve sosyal nitelikler nelerdir?
10. The Economist Demokrasi İndeksi çalışmasında ülkelerin demokrasi düzeyleri hangi 5 temel kategoriye göre ölçülmektedir?

TEST SORULARI CEVAP ANAHTARI

DOKUNULMAZ

Hiçbir güç ve otorite tarafından ihlal edilemez.

DEVREDİLMEZ

Bir başkasına aktarılamaz veya devredilemez.

VAZGEÇİLMEZ

Kişi kendi rızasıyla bile hakkından feragat edemez.

1. Temel Hakların Nitelikleri:

Temel insan hakları **dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmezdir**. Bu ilkeler; hakların zorla geri alınamayacağını, kişinin kendi rızasıyla dahi haklarından vazgeçemeyeceğini, devlet ve bireylerce ihlal edilemeyeceğini ifade eder.

2. Çocuk Tanımı ve Sözleşme:

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre **18 yaşına kadar olan her insan çocuk kabul edilir**. Türkiye bu uluslararası sözleşmeyi **1990** yılında imzalayarak taraf olmuştur.

3. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi:

II. Dünya Savaşı'nda yaşanan büyük yıkımın ardından BM Genel Kurulu tarafından **10 Aralık 1948**'de kabul edilmiştir. Türkiye'de ise 6 Nisan 1949 Bakanlar Kurulu kararıyla **27 Mayıs 1949** tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

4. John Locke ve Devletin Görevi:

Özgürlük, bireyin dışarıdan gelen keyfî zorlamalara maruz kalmadan yaşamını tanzim edebilmesidir. Toplumsal sözleşmede devlet belirleyici değil; bireylerin doğuştan gelen haklarını koruyan tarafsız bir hakemdir.

5. Özgürlüğün Sınırları:

Özgürlük sınırsız değildir; bir kişinin özgürlüğü başkasının hakkının başladığı yerde biter. Ayrıca birey kendisini insan onuruna aykırı duruma düşüremez (Örn. kişi kendi rızasıyla dahi köle olamaz, yaşam hakkından vazgeçemez/ötanazi yapamaz).

6. Demokratik ve Yasal Hak Arama Mercileri:

Okul meclisleri, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, **Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)** ve bağımsız adli mahkemelerdir. Çözümler daima şiddetten uzak, yasal ve demokratik yöntemlerle aranmalıdır.

7. Hakların Olağanüstü Hallerde Kısıtlanması:

Savaş, seferberlik veya salgın hastalık gibi kamu güvenliği ve sağlığını tehdit eden olağanüstü durumlarda temel haklar kanunla sınırlandırılabilir. Örn. COVID-19 salgınında toplum sağlığı için seyahat ve sokağa çıkma kısıtlamaları getirilmiştir.

8. Birleşmiş Milletler ve UNICEF:

BM, II. Dünya Savaşı sonrasında **1945** yılında dünya barışını ve güvenliğini korumak amacıyla kurulmuştur. Çocuk haklarını ve yaşam koşullarını korumakla görevli yardım fonu ise **UNICEF**'tir.

9. İnsanın Ayırt Edici Nitelikleri:

Akıl yürütebilme, soyut düşünebilme, araç ve teknoloji üretebilme; sevgi, empati ve vicdan gibi derin duygular taşıma; toplum halinde dayanışma içinde birlikte yaşama kültürü oluşturmaktır.

10. Demokrasi İndeksi Kategorileri:

1) Özgür ve adil seçim süreci, 2) Vatandaş özgürlükleri, 3) Devlet fonksiyonları/işleyişi, 4) Politik katılım, 5) Politik kültür. Rapora göre incelenen 167 ülkeden yalnızca 28'i tam işleyen demokrasiye sahiptir.

KOMPOZİSYON VE AÇIK UÇLU SORU ÖNERİLERİ

Yönerge: Bu sorular kavramsal, felsefi ve hukuki boyutları sentezlemeniz için tasarlanmıştır. Yanıtlarınızı gerekçelendirerek yazınız.

1. Hak, Özgürlük ve Sorumluluk Dengesi

Hak, özgürlük ve sorumluluk kavramları arasındaki karşılıklı bağı açıklayınız. "Sınırsız özgürlük, özgürlüğü yok eder mi?" sorusundan hareketle bireysel hürriyet alanının sınırlarının toplumsal düzen ve başkalarının hakları bağlamında nasıl çizilmesi gerektiğini tartışınız.

2. Uzlaş Kültürü ve Birlikte Yaşama

Demokratik toplumlarda uzlaş süreçlerinin önemini ele alınız. Kural, anayasa ve kanunlarla kesinleşmiş "uzlaşı gerektirmeyen durumlar" ile kişisel değer, inanç, tercih ve beklentilere dayalı "uzlaşı gerektiren durumlar" arasındaki farkları günlük okul ve aile hayatından örneklerle tahlil ediniz.

3. Eşitlik ve Adalet Arasındaki Fark

Toplumsal yaşamda şekli eşitlik ile adalet kavramlarının farklarını karşılaştırınız. Cinsiyet eşitliği ile özel gereksinimli bireyler (engelliler) ve çocuklar gibi dezavantajlı gruplara yönelik pozitif ayrımcılık uygulamalarının gerçek adaleti sağlamadaki rolünü yorumlayınız.

4. Özgürlük Düşüncesinin Felsefi Gelişimi

John Locke'un keyfi zorlamalara karşı bireyi koruyan liberal özgürlük yaklaşımı ile Rousseau'nun doğa durumu tespitlerini karşılaştırınız. Alexis de Tocqueville'in modern devlette sivil özgürlüklerin kısıtlanmasına dair eleştirilerini günümüz teknolojik gözetim toplumları açısından değerlendiriniz.

5. Çocuk Hakları ve Devletin Yükümlülükleri

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ışığında çocuğun bağımsız bir birey olarak sahip olduğu yaşama, korunma, gelişim ve katılım haklarını analiz ediniz. Çocuk ihmal ve istismarının önlenmesinde kamu kurumlarının ve ailelerin hukuki sorumluluklarını açıklayınız.

KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ

Terim	Tanım ve Açıklama
Hak	Bireylerin sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda sahip olduğu, yasalar ve anayasa ile korunan meşru yetkililerdir.
Özgürlük (Hürriyet)	Kişinin dış baskı olmadan kendi iradesiyle karar vermesi; başkalarına zarar vermeden yaşayabilme durumudur.
Sorumluluk	Kişinin kendi davranışlarının sonuçlarını üstlenmesi; ailesine, topluma ve devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmesidir.
Temel Haklar	İnsanın doğuştan kazandığı, anayasa ile güvencelenmiş, vazgeçilmez, devredilmez ve dokunulmaz evrensel haklardır.
Kişî Dokunulmazlığı	Bireyin beden ve ruh bütünlüğünün korunması; istismar, işkence ve saldırılardan yasal olarak korunma hakkıdır.
Özel Yaşamın Gizliliği	Kişinin mahrem alanının korunması; mahkeme kararı olmadan konutuna girilememesi, haberleşmesinin dinlenememesidir.
Kamu Denetçiliği (Ombudsman)	Devlet idaresinin eylem ve işlemlerini hakkaniyet ve insan hakları yönünden denetleyen bağımsız kurumdur.
Birleşmiş Milletler (BM)	1945'te dünya barışını, güvenliğini sağlamak ve ülkeler arası iş birliğini geliştirmek için kurulan küresel örgüttür.
UNICEF	BM Çocuklara Yardım Fonu; dünya çocuklarının sağlık, beslenme, korunma ve eğitim haklarını savunan yardım kuruluşudur.
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	10 Aralık 1948'de kabul edilen, tüm insanların ırk, dil, din ayrımı olmaksızın eşit ve özgür olduğunu ilan eden kurucu belgedir.
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	20 Kasım 1989 tarihli, 18 yaş altındaki her bireyi çocuk kabul edip yaşama, gelişme ve korunma haklarını belirleyen sözleşmedir.
Haymatlos	Hiçbir devletin vatandaşı sayılmayan, yasal anlamda tabiiyetsiz / "vatansız" olan kimsedir.
Mülteci	Irkı, inancı veya siyasi düşüncesi yüzünden zulüm korkusuyla ülkesini terk etmek zorunda kalan sığınmacı bireydir.
Aktif Yurttaşlık	Sadece yasalara uymakla kalmayıp kamu yararı gözeten, toplumsal sorunlara çözüm üreten ve demokratik karar süreçlerine katılan vatandaşlık bilincidir.
Uzlaş	Farklı fikir ve taleplerden kaynaklanan anlaşmazlıkların diyalog, empati ve hoşgörüyle barışçıl biçimde çözülmesidir.
Liberal Özgürlük Anlayışı	John Locke ile temellenen; bireyin keyfi devlet baskısından korunmasını, devletin rolünün temel hakları korumakla sınırlandırılmasını savunan akımdır.
Donuk İmge	Eğitimde ve dramada kişilerin hareket etmeden beden diliyle bir kavramı veya olayı heykelleştirerek yansıtmaları tekniğidir.
Yineleyerek Geliştirme	Bireylerin sunduğu ilk tanımların, arkadaşlarından gelen geri bildirimlerle ortak bir uzlaşya varılana dek adım adım olgunlaştırılması yöntemidir.